

Arbeidsmarktkansen van stapelaars in het mbo

Stapelaars in het mbo bereiken in de eerste paar jaar op de arbeidsmarkt een vergelijkbare positie als leerlingen die een directe leerroute hebben doorlopen, of doen het soms zelfs beter. Vanwege vroege selectie in het Nederlandse onderwijs en de verschuiving in de vraag in het midden van de arbeidsmarkt naar hogere niveaus, lijkt de optie tot stapelen in het mbo nuttig.

WILJAN VAN DEN BERGE

Wetenschappelijk medewerker bij het Centraal Planbureau

RONJA RÖTTGER

Stagiaire bij het Centraal Planbureau en masterstudent aan de Universiteit Utrecht

Het ‘stapelen’ van diploma’s – doorstromen naar een hoger niveau na het behalen van een diploma – komt in het mbo veel voor. Afhankelijk van het niveau, stroomt tussen de dertig en veertig procent van de leerlingen door naar een hoger niveau na het behalen van hun diploma. Maar dit gebeurt minder vaak dan enkele jaren geleden. Zo is de doorstroom van leerlingen met een bol-diploma op niveau 2 naar een hoger niveau sinds 2009 met ongeveer vijf procentpunt gedaald. Vergelijkbare dalingen doen zich voor op de andere niveaus. Leerlingen volgen vaker de directe leerroute waarmee ze direct na het behalen van hun diploma de arbeidsmarkt opgaan (Inspectie van het Onderwijs, 2015).

Zeker nu de werkgelegenheid in het midden van de Nederlandse arbeidsmarkt onder druk staat en de vraag lijkt te verschuiven naar hogere niveaus (Goos *et al.*, 2014; Smits en De Vries, 2015; Van den Berge en Ter Weel, 2015), zou stapelen leerlingen kunnen helpen om hun arbeidsmarktpositie te verbeteren. Daarnaast wordt er in het Nederlandse onderwijs relatief vroeg geselecteerd, waardoor leerlingen mogelijk te laag geplaatst worden. Stapelen kan dan helpen om toch hun volledige potentie te benutten.

Om meer te zeggen over het nut van stapelen, is het belangrijk om te weten hoe de arbeidsmarktkansen van leerlingen die gestapeld hebben zich verhouden tot die van leerlingen die een directe leerroute hebben doorlopen. Hier is echter nog niets over bekend. Als leerlingen die stapelen het op de arbeidsmarkt niet beter doen dan leerlingen die niet doorstromen, kunnen er vraagtekens worden geplaatst bij beleid dat stapelen stimuleert. Aan de andere kant, als stapelaars het net zo goed of beter doen dan mensen die een directe leerroute hebben doorlopen, dan kan dit reden zijn om stapelen eenvoudiger te maken.

DATA EN METHODE

Het mbo heeft vier niveaus, waarbij mbo-2 als startkwalificatie wordt beschouwd. In ieder niveau wordt een onderscheid gemaakt tussen de beroepsbegeleidende (bbl) of beroepsopleidende (bol) leerweg, waar bij de eerste meer focus legt op werkervaring.

Jaarlijks zijn er ongeveer 140.000 mbo-gediplomeerden (bron: CBS Statline). Van de mensen met een mbo-2-diploma stroomde in 2009 47 procent direct naar de arbeidsmarkt, terwijl 41 procent doorstroomde naar mbo-3. De restcategorie bestaat uit leerlingen die naar een niet-aansluitend niveau (bijvoorbeeld naar een andere mbo-2-opleiding) of naar voortgezet algemeen volwassenonderwijs doorstromen. Vanuit mbo-3 stroomt bijna dertig procent door naar mbo-4, en mbo-4 is voor veertig procent van de leerlingen een opstapje naar het hbo. Stapelen komt dus veel voor in het mbo, maar de percentages zijn sinds 2009 op alle niveaus met enkele procentpunten gedaald (Inspectie van het Onderwijs, 2015).

Administratieve data van het CBS over mbo-gediplomeerden tussen 2008 en 2011 zijn gecombineerd met maandelijkse gegevens over de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters, tot een maandelijks panel voor iedere mbo-schoolverlater en met zijn arbeidsmarktpositie tussen 2008 en 2012. Gediplomeerden die doorstromen naar het hbo,

gediplomeerden ouder dan 27 jaar en deeltijdstudenten zijn uitgesloten, omdat de focus ligt op mensen die voor het eerst de arbeidsmarkt gaan betreden met een mbo-diploma. Daarnaast zijn leerlingen met een mbo-1-diploma uitgesloten van het onderzoeksbestand. Dit is een relatief kleine groep die geen startkwalificatie heeft behaald en daarom lastig te vergelijken is met gediplomeerden van hogere niveaus. In het schooljaar 2008/2009 gaat het om ongeveer 6,5 procent van de mbo-gediplomeerden. Hoewel er diplomagegevens in het mbo bekend zijn vanaf 2004, is het bestand beperkt tot gediplomeerden vanaf 2008, omdat voor hen bepaald kan worden of ze al eerder een diploma in het mbo hebben gehaald of niet. Deze groep stapelaars en niet-stapelaars is tot maximaal drie jaar na afstuderen gevolgd op de arbeidsmarkt.

Het gebruik van administratieve data heeft het voordeel dat zeer nauwkeurig kan worden bepaald wanneer mensen afstuderen en wat hun arbeidsmarktsituatie is, wat bijvoorbeeld vaak niet het geval is bij survey-data. We maken echter geen onderscheid tussen mensen die werkloos zijn en mensen die niet tot de beroepsbevolking behoren. Immers, de vraag of iemand werkloos is, hangt af van of iemand naar werk zoekt en beschikbaar is voor werk. Dit is niet uit administratieve gegevens te halen. Een mogelijke implicatie is dat we hiermee het effect op werkgelegenheid overschatten. Echter, omdat wij alleen relatieve werkgelegenheidskansen laten zien, speelt dit waarschijnlijk geen belangrijke rol.

Uit de ruwe data blijkt dat gediplomeerden met een hoger mbo-diploma het beter doen op de arbeidsmarkt (figuur 1). De kans op werk drie jaar na afstuderen ligt voor mbo-3- en mbo-4-gediplomeerden ongeveer vijf procentpunt hoger dan voor mbo-2-gediplomeerden. Daarnaast is het gemiddelde uurloon tot twee euro hoger. Wat opvalt is dat stapelaars het gemiddeld beter doen dan mensen die een directe leerroute hebben doorlopen. De geobserveerde verschillen kunnen het gevolg zijn van een daadwerkelijk verschil in rendement voor stapelaars, maar kunnen ook samenhangen met andere kenmerken. Het is belangrijk om voor deze verschil-

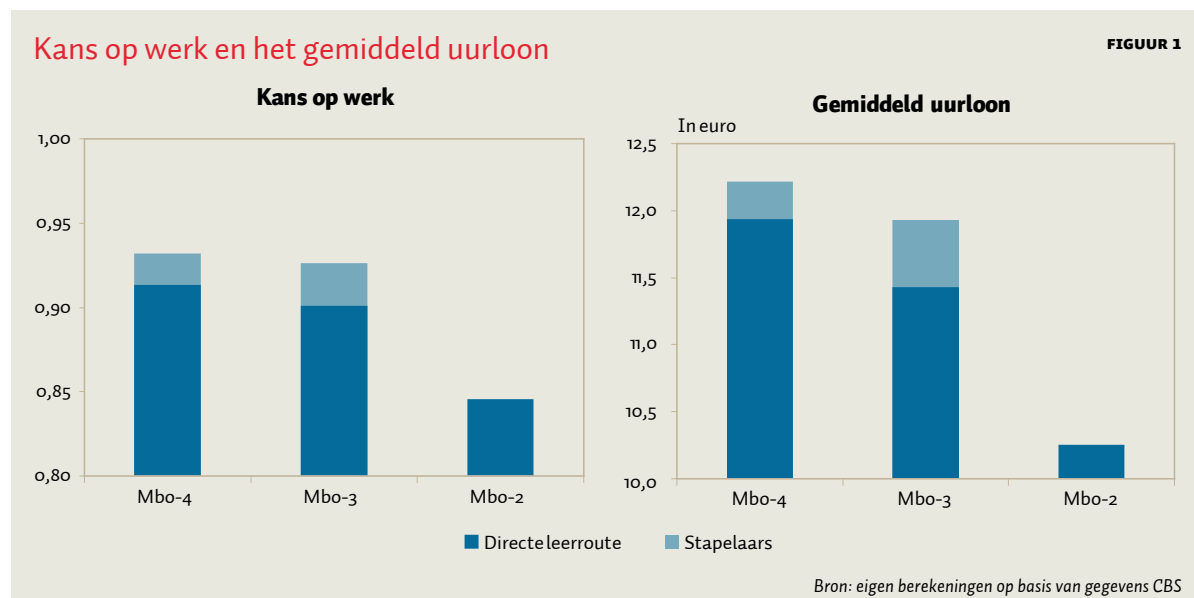
len te controleren om een zuiverder beeld te krijgen van de arbeidsmarkttuitkomsten van verschillende mbo-niveaus.

Met behulp van *ordinary least squared* regressie worden daarom een loonvergelijking en een lineair kansenmodel geschat om het loon en de kans op werk van mbo'ers na afstuderen in kaart te brengen. Er wordt gecontroleerd voor opleidingskenmerken, zoals of iemand een bol- of bbl-opleiding heeft gevolgd en in welke sector dat is gedaan. Daarnaast wordt gecontroleerd voor geslacht, leeftijd, herkomstgeneratie, afstudeerjaar en voor tijdseffecten via kalenderjaardummy's.

Interactie-termen tussen de tijd na afstuderen en het niveau laten zien hoe de arbeidsmarktkansen van verschillende groepen over de tijd veranderen. Het model wordt apart geschat voor de groep die van mbo-2 naar mbo-3 kan stromen en voor de groep die van mbo-3 naar mbo-4 kan stromen. De stapelaars worden daarin vergeleken met de mensen die direct van het lagere en direct van het hogere niveau de arbeidsmarkt zijn opgegaan. De referentiegroep is daarbij steeds het lagere niveau. Hierin wordt tot drie jaar na afstuderen gekeken.

RESULTATEN

Stapelaars doen het in de eerste drie jaar na schoolverlaten gemiddeld significant beter dan leerlingen die niet doorstroomden, maar ze doen het iets minder goed dan leerlingen die de directe leerroute hebben doorlopen (tabel 1). Bij de groep die van mbo-2 naar mbo-3 doorstroomt, verbeteren de werkgelegenheidskansen met ongeveer zeven procent en het loon in het eerste jaar met bijna tien procent. Het verschil in loon daalt over de tijd; hier is geen duidelijke verklaring voor. De groep die doorstroomt van mbo-3 naar mbo-4 heeft zelfs een hogere werkgelegenheidskans dan mensen die direct mbo-4 hebben gedaan. Hun loon ligt ongeveer vier procent hoger dan van mensen die alleen mbo-3 hebben gedaan en dit lijkt stabiel over de tijd. Voor mensen die direct mbo-4 hebben gedaan ligt het loon nog ongeveer één procentpunt hoger.

De hoofresultaten van de regressie

TABEL 1

	Kans op werk een jaar na afstuderen				Uurloon een jaar na afstuderen			
	1	2	3	N	1	2	3	N
(referentie: mbo-2)								
Mbo-2 naar mbo-3	0,087***	0,075***	0,068***	73,820	0,099***	0,057***	0,025***	70,818
Mbo-3	0,085***	0,085***	0,082***	73,820	0,111***	0,081***	0,052***	70,818
(referentie: mbo-3)								
Mbo-3 naar mbo-4	0,042***	0,045***	0,049***	67,921	0,045***	0,038***	0,042***	65,408
Mbo-4	0,027***	0,034***	0,039***	67,921	0,052***	0,052***	0,057***	65,408

***Significant op eenprocentniveau

Bron: eigen berekeningen op basis van gegevens CBS

Een deel van de verklaring voor de geobserveerde verschillen tussen stapelaars en niet-stapelaars komt door selectie. Voor geobserveerde verschillen wordt gecontroleerd in de regressies. Zo zijn stapelaars vanuit mbo-2 vaker vrouw en doen ze vaker een bbl-opleiding in de zorg of techniek. Daarnaast zijn het ook vaker autochtonen. Stapelaars vanuit mbo-3 hebben daarentegen vaker een bol-opleiding gedaan in de administratief-economische hoek. De overige verschillen tussen stapelaars en niet-stapelaars uit mbo-3 zijn erg klein. Dekker *et al.* (2008) en Visser en Van Wijk (2011) kijken naar andere cohorten stapelaars, en vinden groten-deels vergelijkbare verschillen tussen de twee groepen.

Maar ook niet-geobserveerde verschillen tussen stapelaars en niet-stapelaars, zoals motivatie, kunnen een rol spelen in de resultaten. Leerlingen die stapelen zijn waarschijnlijk gemotiveerder dan gediplomeerden die niet doorstroomden. Dit werkt ook de andere kant op: doordat waarschijnlijk de meest gemotiveerde of getalenteerde leerlingen doorstroomden naar een hoger niveau, is de groep die direct de arbeidsmarkt opgaat waarschijnlijk minder kansrijk. De redenen die leerlingen noemen om te stapelen houden sterk verband met de arbeidsmarkt. Leerlingen beseffen dat een hogere opleiding hun meer kansen geeft op passend werk en een hoger loon (Visser en Van Wijk, 2011).

Motivatie en andere persoonlijke kenmerken zijn echter niet de enige niet-geobserveerde factoren die hier een rol spelen. Mbo-instellingen hebben veel vrijheid om hun doorstroombeleid vorm te geven. Zo plaatsen sommige scholen leerlingen liever eerst op een lager niveau, terwijl andere scholen juist proberen leerlingen direct zo hoog mogelijk te plaatsen. Dit heeft uiteraard gevolgen voor de groepen die doorstroomden. Als leerlingen in eerste instantie lager geplaatst worden, dan zal de groep die doorstroomt gemiddeld meer getalenteerd zijn dan als leerlingen zo hoog mogelijk geplaatst worden. Dat zou betekenen dat de effecten van stapelen op de arbeidsmarkt overschat worden. Daarnaast kunnen scholen besluiten of ze leerlingen die willen doorstroomden selecteren (Van Wijk en Schouten, 2013). Een dergelijke selectie beïnvloedt het rendement van stapelen ook positief.

CONCLUSIE

De resultaten suggereren dat stapelen op het mbo voor het individu effectief is. Ze komen bijna op hetzelfde niveau als mensen die direct het hogere niveau hebben gedaan, of doen het zelfs beter. Het lijkt daarom nuttig om de optie tot stapelen eenvoudig en aantrekkelijk te houden. In het Nederlandse onderwijs wordt relatief vroeg geselecteerd, waardoor jongeren mogelijk te laag geplaatst worden. Door te stapelen kunnen ze alsnog een hoger niveau behalen. Bovendien kan de optie om op een lager niveau te beginnen uitval voorkomen. Met stapelen kunnen leerlingen dan op een later moment alsnog hun volledige potentie benutten. Daarnaast verandert de vraag op de arbeidsmarkt, vooral in het midden, en worden er hogere eisen aan mensen gesteld. Stapelen kan helpen om aan die veranderende vraag tegemoet te komen.

Het stimuleren van stapelen is niet de enige beleidsoptie om leerlingen op een hoger niveau te krijgen. Een alternatief is om leerlingen direct op een hoger niveau te laten instromen. Daarmee wordt tijd en geld bespaard voor de leerling en de maatschappij. Maar er kunnen natuurlijk ook kosten aan zijn verbonden als de leerling voortijdig uitvalt. Meer onderzoek naar de effectiviteit en efficiëntie van stapelen ten opzichte van direct hoger instromen is daarom gewenst.

LITERATUUR

- Berge, W. van den, en B. ter Weel (2015) Baanpolarisatie in Nederland. *CPB Policy Brief*, 9 juli.
- Dekker, B., W. van Esch, H. van Leenen en P. Krooneman (2008) *Doorstroom en stapelen in het onderwijs*. Amsterdam: Regioplan.
- Goos, M., A. Manning en A. Salomons (2014) Explaining job polarization: biased technological change and offshoring. *American Economic Review*, 104(8), 2509–2526.
- Inspectie van het Onderwijs (2015) *De staat van het onderwijs: hoofdlijnen uit het onderwijsverslag 2013/2014*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
- Smits, W. en J. de Vries (2015) Toenemende polarisatie op de Nederlandse arbeidsmarkt. *ESB*, 100(4701), 24–25.
- Visser, K. en B. van Wijk (2011) *Een schepje erbovenop. Via mbo 2 naar mbo 3*. Den Bosch: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- Wijk, B. van, en R. Schouten (2013) *Stapelen op het startkwalificatieniveau*. Den Bosch: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.